

Utredning om fremtidig terminologi i Feltprestkorpset

DATO: 2017-10-30
SIKKERHETSGRADERING: UGRADERT
FORMÅL: Ny tjenesteordning for Feltprestkorpset
SKREVET AV: Oblt Nils Terje Lunde, Fagsjef i Feltprestkorpset
GODKJENT AV: Brig Alf Petter Hagesæther, Sjef Feltprestkorpset

1. Bakgrunn

Forsvarsstaben/HR-avdelingen (FST/HR) har igangsatt et arbeid med ny forskrift for Feltprestkorpset (FPK) som en konsekvens av ny forsvarslov og ny vernepliktsforskrift. Arbeidet er igangsatt på grunnlag av følgende oppdrag fra Forsvarsdepartementet:

I tråd med ikrafttredelsen av lov 12. august 2016 om verneplikt og tjeneste i Forsvaret m.m. (forsvarsloven) og forskrift 16. juni 2017 om verneplikt og heimevernstjeneste (vernepliktsforskriften) skal Forsvarsstaben innen 15. november 2017 fremme forslag til ny forskrift for Feltprestkorpset. Arbeidet skal inkludere en vurdering av betegnelser på tjenesten, personellet og institusjonen. Oppdraget vil bli formalisert i en PET sammen med andre oppdrag i månedsskiftet oktober/november 2017.¹

Som del av dette arbeidet har FPK av FST/HR fått i oppdrag å utrede terminologi i forskriften, knyttet til betegnelser på tjenesten, personellet og institusjonen. Behovet for en avklaring av terminologi ble tematisert allerede i lovproposisjonen for ny Forsvarslov hvor det fremgår at Forsvarsdepartementet i lys av at feltpresttjenesten var åpnet opp for personell fra alle tros- og livssynssamfunn, så et behov for gjennomgang av terminologi for feltpresttjenesten:

Departementet foreslår (...) at plikten til å gjøre tjeneste som feltprest skal fremgå av forskrift. (...) Det bør i forskriften vurderes om «feltprest» bør erstattes med en annen betegnelse.²

I forbindelse med arbeidet med ny vernepliktsforskrift fremsendte sjef FPK en høringsuttalelse om terminologi hvor følgende anføres:

Etter «feltprester» og «feltprest» foreslås å sette inn «(tilsvarende)» for å inkludere personell utover personell fra kristne trossamfunn, jf. Prop. 102 L (2015–2016) pkt. 7.1.4: «Det bør i forskriften vurderes om «feltprest» bør erstattes med en annen betegnelse». Pr i dag finnes det ikke en slik betegnelse, det mest korrekte vil da være å sette inn «(tilsvarende)». Gjennom dette inkluderes også nye stillingskategorier som feltimam og feltlivssynshumanist som er opprettet i Feltprestkorpset fra 1. januar 2017.³

¹ Forsvarsdepartementet: Ny tjenesteordning for Feltprestkorpset – oppdrag, 18.09.2017, ref. 2017/1962-1/FD V 3/PAF.

² Prop. 102 L (2015–2016) Lov om verneplikt og tjeneste i Forsvaret m.m. (forsvarsloven), kap 7.1.4.

³ Ny vernepliktsforskrift - ettersendt innspill fra Feltprestkorpset, datert 2017-01-06, ref. 2015/025278-037/FORSVARET/ 402.

I tråd med dette ble formuleringen i vernepliktsforskriften «feltprester eller tilsvarende». Som sitatet over viser var begrunnelsen knapp og relativt teknisk. Det ble av tidshensyn ikke gjennomført noen større utredning av fremtidig terminologi for feltpresttjenesten. I forbindelse med arbeidet med en ny forskrift som er tenkt å skulle erstatte Tjenesteordning for feltprester, vil det imidlertid være mulig å foreta en grundigere vurdering av spørsmål knyttet til terminologi. I henhold til departementets føringer vil dette omfatte betegnelser på tjenesten, personellet og institusjonen. I tråd med muntlige føringer fra FST/HR skal følgende tre alternativer vurderes: videreføring av någjeldende terminologi, ny terminologi på basis av internasjonal terminologi, samt innføring av generisk terminologi.

Da valg av fremtidig terminologi for tjenesten, personellet og institusjonen berører grunnleggende forhold ved tjenestens karakter og uttrykk har det vært av sentral betydning å få en bred og inkluderende prosess i FPK innenfor den knappe tidsramme som har vært stilt til rådighet før anbefaling skulle gis. Opprinnelig var tanken at arbeidet fra vår side skulle vært avsluttet innen utgangen av september. Etter dialog med FST/HR fikk vi imidlertid forskjøvet fristen til 20. oktober. Etter at utkast til analysedelen var ferdigstilt ble denne først sendt ut til linjeledere og avdelingstillitsvalgte, deretter til alle tilsatte i korpset på høring.

Det kom inn 14 skriftlige svar, i tillegg til noen muntlige henvendelser, samt medvirkning fra linjeledere i diskusjon på ledermøte. Samlet sett har dermed en betydelig andel av personellet i FPK gitt uttrykk for sitt syn. Det var to entydige tilbakemeldinger som kom til uttrykk i innspillene:

1. Det erkjennes at navnet på institusjonen Feltprestkorpset må endres. Det overveiende antall tilbakemeldinger tilrår terminologi med «tro- og livssyn» i seg. 2.
2. Det er et sterkt ønske om å beholde tros- og livssynsspesifikke personellbenevnelse som feltprest, feltimam, feltlivssynshumanist osv. Man ønsker ikke at fellesbenevnelse som livssynsbetjent innføres.

For å sikre en språkfaglig vurdering av terminologien ble utkast til utredning, etter forslag fra en av feltprestene, også forelagt Språkrådet. De har gitt en grundig vurdering av forslagene. De fremholder at problemstillingen med ny terminologi er innfløkt og at det neppe finnes noen «lytefrie kandidater». Deres vurderinger vil gjengis under analysen av de enkelte alternativer.

Utkast til utredning i lys av innkomne innspill og kommentarer ble drøftet videre på sjefsprestmøte i Bergen 17-18 oktober før utredning med anbefaling ble endelig ferdigstilt og godkjent av sjef FPK for oversendelse til FST/HR.

2 Drøfting

2.1 Valg av prefikser og suffikser

Et gjennomgående spørsmål som prinsipielt berører alle de tre alternativene som skal analyseres dreier seg om valg av prefikser og suffikser. Gjennomgående prefiks for någjeldende terminologi er «felt», i form av *feltpresttjeneste* (tjenesten), *feltprest* (personellet) og *Feltprestkorpset* (institusjonen). I dag fungerer begrepene «feltprest» og «feltpresttjeneste» som fellesbegrep på tvers av forsvarsgrener, men fra et historisk/terminologisk perspektiv betegner begrepene prestetjeneste i felt, det vil si begrep knyttet til Hæren og landkrigen. Denne opprinnelige, mer spesifikke, betydning har vi en rest av i forsvarsgrensvis stillingsbetegnelser. Stillingsbetegnelsen «feltprest» brukes i Hæren og i fellesinstitusjoner, mens man i Sjøforsvaret og Luftforsvaret kan bruke stillingsbetegnelser som «sjøforsvarsprest» og «stasjonsprest».

Grunnen til at «feltprest» er blitt et fellesbegrep må dels forstås som en konsekvens av volum, dels som en konsekvens av begrepet «Feltprestkorpset» som institusjonsbegrep for prestatjenesten i alle forsvarsgrener. Begrepet «Feltprestkorpset» har sin historiske bakgrunn i prestatjenesten i Hæren, først gjennom «Feltprestinstitusjonen for krig» som var en mobiliseringsordning fra 1905, og dernest gjennom planarbeidet for feltpresttjeneste i Hæren som ble utarbeidet under krigen. Dette var opprinnelig tenkt kun for Hæren. I Sjøforsvaret hadde man et parallelt arbeid, da med overskriften «Sjelesorgtjenesten i Marinen». Etter krigen var det imidlertid planene fra Hæren som ble det primære grunnlaget, og dermed fikk også denne terminologien en sentral plass.

Argumentet for videreføring av dette prefikset er at det er en veletablert, innarbeidet og gjennomgående betegnelse av både tjenesten, personellet og institusjonen. Argumentet mot en videreføring av prefikset er at begrepet historisk og terminologisk har en smalere betydning enn det som er vanlig nå. Som anført tidligere omfatter det opprinnelig kun prestatjeneste under feltforhold, med sin «sitz im leben» fra landkrigen. Skal man først se på inklusive begreper vil prefikset «felt-» være like problematisk som «prest» i så henseende.

Alternative prefikser som kan vurderes er «militær-» eller «Forsvarets»/«forsvars-». Det første av disse alternativene vil være etter engelsk og tysk mønster: «military chaplaincy», «militärseelsorge». Argumentene for et slikt prefiks er at de står i en internasjonal sammenheng og at det er mer forsvarsgrensinkluderende enn prefikset «felt». Argumentene mot er for det første at prefikset i norsk sammenheng er lite brukt. Det nærmeste er institusjonsnavn som «Militærmisjonen i Brussel» og «Forsvarets militærgeografiske tjeneste». For det andre vil lett et begrep som «militærprest» få en dubiøs klang. Det andre alternativet, «Forsvarets» er i norsk sammenheng et svært innarbeidet og mye brukt prefiks for militære fellesinstitusjoner, eksempelvis «Forsvarets høgskole», «Forsvarets sanitet». Som personellbetegnelse, derimot, er det lite brukt og kan få noen av de samme negative konnotasjonene som «militærprest».

Det mest radikale forslaget imidlertid, foreslått i et av høringssvarene i interne høringsprosessen i FPK, er rett og slett å fjerne prefiksene og isteden ha områdebestemmelsen «i Forsvaret», eksempelvis «prest i Forsvaret». Begrunnelsen er at prefikser gir inntrykk av en enhetstenkning som ikke er til stede og at man isteden må la de ulike personellgruppene i korpset fremstå i kraft av sin egenart. Det kan også tilføyes at de militære prefiksene kan gi inntrykk at det er militære profesjoner det er tale om, hvilket de ikke er. Det vil i så måte være mer korrekt å si at det er sivile profesjoner som gjør tjeneste i Forsvaret. Mot en slik tilnærming vil det imidlertid kunne anføres at funksjonelt fremtrer fagpersonellet i FPK som et eget distinkt fagfelt og at militære prefikser kan være en hensiktsmessig synliggjøring av identitet.

Suffikser i denne sammenheng omfatter terminologi for tjenesten og institusjonen. Gjeldende suffikser er henholdsvis «-tjenesten» og «-korpset». Det ansees ikke nødvendig å drøfte nærmere gjeldende suffiks for tjenesten. Dette suffikset er selvforklarende og vil kunne anvendes uavhengig av hvilket alternativ som velges. Spørsmålet er imidlertid om dette suffikset også kan gis en utvidet anvendelse til å omfatte institusjonen, så vel som tjenesten. Dette har for øvrig et historisk forelegg idet «Feltpresttjenesten» var benevnelse på «institusjonen» så lenge den var organisert innenfor rammene av Forsvarets undervisnings- og velferdskorps, frem til opprettelsen av Feltprestkorpset i 1953. Argumentet for en slik utvidet anvendelse er for det første at «tjeneste» understreker at institusjonen ikke er et mål i seg selv, men er i tjeneste for Forsvarets personell. På den måten kan målsettingen med tjenesten uttrykkes på en tydelig måte i selve institusjonens navn.

For det andre kan anføres at selv om «korps» er en militær betegnelse, er det foruten FPK kun Forsvarets musikkorps som bruker den. Argumentene mot å ta bort suffikset «-korps» er for det

første at dette er en veletablert og godt innarbeidet terminologi. For det andre kan også «korps», fra det latinske «corpus» - «legeme» gis en relevant innholdsmessig betydning knyttet til virksomheten på linje med «tjeneste». For det tredje vil det være hensiktsmessig å skjelne tydelig begrepsmessig mellom tjenesten og institusjonen. Da vil suffikset «korps» på institusjonen være klargjørende.

2.2 Alternativ 1 Videreføring av någjeldende terminologi

Någjeldende terminologi er knyttet til institusjonsnavnet Feltprestkorpset, benevnelse på fagfeltet feltpresttjeneste, samt personellbetegnelser som feltprest og feltprost. Begrepet «feltprest» har tidligere vært lovforankret i den nå opphevede Vernepliktsloven § 3, 4. ledd, men etter innføring av ny Forsvarslov finnes begrepet ikke lenger i lovteksten. Derimot inngår begrepet i en bredere sammensetning i Vernepliktsforskriften § 23 i form av konstruksjonen «feltprester eller tilsvarende». Endelig er også begrepet gjennomgående i Tjenesteordning for feltprester, hjemlet i den nå opphevede Vernepliktsloven.

Det fremste argumentet for å beholde eksisterende terminologi er at begrepene er svært innarbeidet. Mens alle i Forsvaret umiddelbart har en forståelse av hva en feltprest er og hva som er feltpresttjenestens oppgaver, vil nye begreper kunne fremstå som fremmedgjørende for Forsvarets personell. Begrepenes innhold og betydning er blitt formet over lang tid og har en selvsagt plass i Forsvaret. Ivaretagelse av tradisjon vil være en viktig identitetsskaper i militære institusjoner. Det at konteksten endrer seg, innebærer ikke dermed at tradisjonelle begreper må forkastes. Et eksempel på dette er at selv om det er lenge siden Forsvaret holdt seg med hester, kan fortsatt begreper som «kavaleri» og «kavalerist» ha en sentral betydning i militær identitet og kultur. Begrepene kan gis en dynamisk fortolkning og dermed fortsatt være meningsgivende i en ny tid. Selv om feltprest tradisjonelt har vært knyttet til kristen feltpresttjeneste, vil det være mulig å gi begrepet en dynamisk fortolkning som også inkluderer personell fra andre tros- og livssynsmessige tradisjoner.

I forlengelsen av dette vil det også kunne argumenteres for at terminologisk og historisk er ikke begrepet eksklusivt knyttet til kristen feltpresttjeneste. I religionshistorisk kontekst vil begrepet «prest» kunne brukes om personer som utfører kultiske handlinger i ulike religiøse tradisjoner, eksempelvis «hinduprest», «offerprest». Rent terminologisk betyr «prest» egentlig «en eldre», av det greske «presbyter». Det er derfor ikke spesifikk kristent, ei heller spesifikk religiøst. Således vil det fra et strikt etymologisk perspektiv kunne dekke både religiøse og ikke-religiøse tradisjoner. I en slik forståelsesramme vil heller ikke et begrep som «feltprost» være problematisk, da «prost» terminologisk betyr «den som står foran».

Som argument mot en videreføring av den eksisterende terminologi kan imidlertid anføres at begrepene har en så entydig kristen konnotasjon i norsk sammenheng at en utvidet bruk av begrepene til å omfatte også andre tros- og livssynstradisjoner vil fremstå som svært problematisk, både fra kristne kirkesamfunns side og fra ikke-kristne tros- og livssynssamfunns side. Det kan lett oppfattes som en meningsløs utvanning av begrepene, en utvanning som ikke bidrar til den nødvendige tydelighet og ivaretagelse av tros- og livssynsmessig integritet. For å illustrere dette vil nok «muslimsk feltprest» fremstå like problematisk som «kristen feltimam». En utvidet bruk av begrepet vil også kunne kommunisere dårlig opp mot Forsvarets personell som målgruppe. I lys av den lange og entydige praksis hvor det kun har vært fagpersonell fra kristne kirkesamfunn som har vært feltprester, vil begrepet ha en entydig kristen konnotasjon.

Et ytterligere argument som taler mot å foreta en utvidende definisjon av feltprestbegrepet, er at begrepet «prest» heller ikke er et samlende begrep på tvers av kristne kirkesamfunn. Begrepet er først og fremst knyttet til de liturgiske kirkesamfunn, mens betydelige deler av den protestantiske kirkefamilie, i særlig grad de som har reformert bakgrunn, heller vil bruke et begrep som «pastor»

om en person som leder menigheten. I sin greske grunnform «presbyter» eller oversatt til norsk som «eldste» har imidlertid begrepet en sentral plass i disse sammenhenger, men da med en noe annen funksjon enn det som knyttes til pastorbegrepet, selv om pastoren i formell forstand defineres som «lærende eldste» i den klassiske presbyterianske kirkeordning.

Språkrådet anbefaler ikke dette alternativet. De fremholder at begrepet «prest» neppe kan sies å fungere som et inkluderende tros- og livssynsbegrep i dagens samfunn. Primærbetydningen av begrepet er i gjeldende språkbruk knyttet til kristendommen og brukes den mer allmenne betydningen er det ofte med et adjektiv som nærmerebestemmer tilhørigheten, f.eks. muslimsk prest. En slik nærmere bestemmelse kan ha en pedagogisk funksjon, men de ser ikke at det vil fremstå som velegnet til bruk som personellbetegnelse. De er også skeptiske til å bruke ordets etymologiske betydning som argument for muligheten for å gi begrepet en trosinkluderende betydning. Utgangspunktet må være hvordan begrepet brukes i dag.

2.3 Alternativ 2 Tilpasning til internasjonal terminologi

Mens feltpresttjenesten i Norge helt frem til nylig kun har bestått av personell fra kristne trossamfunn, er bildet internasjonalt mer mangfoldig. I lys av dette kan det være relevant å vurdere tilpasning til terminologi som brukes internasjonalt for å se om dette kan oversettes til bruk i norsk sammenheng. De mest nærliggende alternativene er det tyske begrepet «Militärseelsorge» som kan oversettes med «militærseelsorg» og det engelske «Military chaplaincy» som kan oversettes med «militærkapellani». Personellbetegnelsene vil da kunne bli henholdsvis «militærseelsørger» eller «militærkapellan», eventuelt med prefikset «felt» istedenfor «militær». Dette gir i så fall betegnelser som henholdsvis «feltsjelesørger» eller «feltkapellan». I det følgende analyseres det tyske og det engelske alternativet separat.

Begrepet «sjelesorg» er en fornorsking av det tyske begrepet «Seelsorge» og betyr «omsorg for sjelen». «Sjelesørger» kan da tilsvarende defineres som «den som drar omsorg for sjelen». På engelsk finnes ikke et språklig sett tilsvarende begrep, det nærmeste vil være «pastoral care» som kan oversettes med «pastoral omsorg» eller «åndelig omsorg».

Det som taler for å gjøre bruk av sjelesorgbegrepet som ny terminologi for tjenesten er at det er tros- og livssynsinkluderende. Selv om sjelesorgbegrepet i norsk sammenheng blir forbundet med kristendommen, er begrepet i seg selv ikke bundet til en bestemt tros- eller livssynsmessig tradisjon. Begrepet «sjel» er i klassisk forstand hentet fra Aristoteles og vil kunne fungere på tvers av ulike tros- og livssynsmessige tradisjoner. Begrepet betegner den sentrale målsettingen med feltpresttjenesten: ivaretagelsen av militært personells åndelige og eksistensielle behov. Dessuten kan det også vises til at begrepet står sentralt i den folkerettslige begrunnelse for feltpresttjenestens immunitet. På samme måte som medisinsk personell som ivaretar de sårede og sykes medisinske behov skal beskyttes og respekteres, skal feltprester som ivareta de sårede og sykes sjelelige behov ivaretas, ref. 1. Genevekonvensjon art. 28, 2. Genevekonvensjon art. 37, 3. Genevekonvensjon art. 35.

Argumentet mot å gjøre bruk av sjelesorgbegrepet som ny terminologi for tjenesten er at begrepet på norsk har en mer snever og mer spesifikk betydning enn det som er anført over. Sjelesorg er en av flere sentrale funksjoner ved feltpresttjenesten. Dette kommer til uttrykk i at sjelesorg er en av fire hovedleveranser i Feltprestkorpsets virksomhetsplan. Begrepet er særlig knyttet til samtaler. Andre funksjoner som seremonier og undervisning kan nok defineres som sjelesørgerisk relevante, men vil ikke uproblematisk kunne subsumeres under sjelesorg som et felles begrep.

Språkrådet er positive til dette alternativet. De mener dette er et dynamisk begrep hvor begrepsinnholdet kan justeres eller fylles med nytt innhold. De peker også på at begrepet brukes i

teksten til NOU 2013:1 Det livssynsåpne samfunn, der stort sett som et generisk begrep. Det anføres at begrepet kan brukes i flere sammenhenger, som feltsjelesørger, sykehussjelesørger, fengselssjelesørger. De mener på dette grunnlag at «feltsjelesørger» er det beste alternativet av forslagene. Samtidig medgis at begrepet kanskje betoner det indre og nesten åndelige, uten å legge nok vekt på handlinger og praksis. Det pekes også på at begrepet kan fungere som for vidt, gjennom at den også kan inkludere andre yrkesgrupper som f.eks leger og psykologer. Bruken er imidlertid ikke entydig. Det vil derfor være innenfor rammene med en spesifisering av begrepet slik at disse yrkesgruppene defineres utenfor.

De engelske betegnelsene «chaplain» og «chaplaincy» har en latinsk opprinnelse. Begrepene finnes også på norsk i form av «kapellan» og «kapellani». Rent etymologisk betegner det personell som er knyttet til et kapell (engelsk chapel) og organisasjon knyttet til et kapell. Kapell forstås i moderne norsk språkbruk vanligvis som en mindre kirke, men egentlig betegner det en kirke som ikke er soknekirke. Kapell er etymologisk i slekt med «kappe» - et klesplagg som beskytter, jf «kapell» på tilhenger. Ifølge legenden kommer begrepet fra St Martins av Tours hvor det i helgenlegenden heter at han delte sin kappe med en tigger. Historisk sett har nok begrepet en annen opprinnelse. Det har sannsynligvis en militær opprinnelse. Relikvier ble tidlig tatt med på slagmarken for å sikre seier. Det teltet som beskyttet relikviene fikk da benevnelsen kapell, altså det som beskyttet det hellige. De som passet på relikviene ble tilsvarende kalt kapellaner. Kapellet ble følgelig sentrum for gudsdyrkelsen i det militære. I løpet av middelalderen fikk imidlertid begrepene etter hvert en mer utvidet betydning.

Det er flere argumenter som kan tale for å vurdere «kapellan» og «kapellani» som ny terminologi for feltprest og Feltprestkorpset. For det første er begrepene i engelsk form blitt etablert som en internasjonalt anerkjent betegnelse på feltpresttjeneste, uavhengig av tros- og livssynsmessig tilhørighet. For det andre er begrepene som vist over historisk tett knyttet til prestetjeneste i krig. For det tredje har begrepene en etymologisk betydning som viser til et grunnleggende perspektiv ved feltpresttjenesten. Feltpresten skal ivareta og beskytte det hellige også i strid. Dette kan gi en utvidet og tros- og livssynsinkluderende tolkning. Feltpresten ivaretar og beskytter personellens tros- og livssynsfrihet og dermed også menneskelig integritet, samvittighet og frihet. For det fjerde har begrepene historisk sett også et nedslag i norsk historie gjennom den kongelige kapellgeistlighet i høymiddelalderen. Denne institusjonen var en videreutvikling av hirdprestinstitusjonen. Den kongelige kapellgeistlighet var en institusjon direkte under kongen og var ikke en del av den regulære soknestructur. Etter etableringen av Den norske kirke som et eget rettssubjekt utenfor staten videreføres feltpresttjenesten som en statlig institusjon. Med en viss rett kan man da si at feltpresttjenesten er en moderne parallell til den kongelige kapellgeistlighet. Det å ta i bruk igjen dette begrepet for den nye feltpresttjenesten vil derfor være med på å understreke lange historiske linjer.

Samtidig er ikke en bruk av kapellanbegrepet uproblematisk. For det første er det ingen direkte og ubrutt kontinuitet mellom høymiddelalderens kongelige kapellgeistlighet og moderne feltpresttjeneste. Heller ikke konseptuelt er det en kontinuitet. Selv om kapellgeistligheten hadde en militær opprinnelse, var institusjonen ikke primært innrettet på betjening av militære styrker, men på religiøs og administrativ understøttelse av kongemakten. Dernest har kapellanbegrepet en entydig kristen opprinnelse. Begrepet er historisk mer eksklusivt knyttet til kristendommen enn f.eks begrepet «prest». Selv om begrepet i engelsktalende land nå også er gitt en utvidet betydning til også å omfatte ikke-kristen feltpresttjeneste, er det allikevel verd å merke seg at begrepet allikevel har en klar kristen innramming. I en undersøkelse foretatt av Human Etisk Forbunds britiske søsterorganisasjon fremgikk det tydelig at de fleste forbant begrepet med kristen prestetjeneste. Det kan derfor stilles spørsmålstegn ved hvorvidt dette begrepet er så tros- og livssynsinkluderende

som man kunne tenke seg. Endelig kan anføres at kapellanbegrepet i norsk sammenheng i moderne tid er eksklusivt knyttet til en bestemt type prestestillinger i Den norske kirke, gjennom de tradisjonelle stillingsbetegnelsene «residerende kapellan» og «kallskapellan», samt den nåværende stillingsbetegnelsen «kapellan». I lys av dette trossamfunns dominerende posisjon vil det være en krevende kommunikasjonsøvelse å gi kapellanbegrepet en ny og annerledes betydning.

Språkrådet anbefaler ikke å bruke kapellanbegrepet i FPK. De fremholder at det er lite som tyder på at begrepet i norsk sammenheng har utviklet seg i religionsnøytral retning som det engelske «chaplain». De ser det som lite sannsynlig at det kan utvikle seg til å bli et allment begrep i norsk sammenheng. De viser også til at begrepet heller ikke er brukt i NOU 2013: 1 Det livssyns åpne samfunn.

Med utgangspunkt i den engelskspråklige praksis med å bruke «chaplain» som tros- og livssynsinkluderende vil det kunne være en mulighet å bruke dette begrepet direkte også i en norsk sammenheng, altså i sin engelske form som «chaplain». Dette begrepet brukes allerede av Feltprestkorpset i engelskspråklig kommunikasjon. Ordet «feltprest» oversettes ikke med «field priest/minister» men med «military chaplain». Heller ikke «Feltprestkorpset» oversettes direkte med «Field priests/ministers Corps», men med «Military Chaplaincy». Ved å bruke «chaplain» også på norsk ville man sikret en internasjonalisering av terminologien. Det kan også vises til at også andre militære institusjoner gjør bruk av opprinnelig engelskspråklige termer også på norsk. Et eksempel på dette er «Medic». Det er imidlertid vektige argumenter mot en slik løsning. På et overordnet språkpolitisk nivå dreier dette seg om den tiltakende bruk av engelsk terminologi også på norsk. Dette må anses som uheldig, særlig i formelle offisielle sammenhenger (som en forskrift) og hvor det språklig sett finnes en norsk form av begrepet som er veletablert. Kapellan er den norske formen av «chaplain», en form som har vært i kontinuerlig bruk siden middelalderen. Det å da velge den engelske formen «chaplain» vil være vanskelig å begrunne. Mens «medic» er blitt en språklig praksis med basis i fagsjargong finnes det ingen tilsvarende språklig praksis på norsk for «chaplain». Det eneste eksemplet er fagkonferansen «Chaplaincy på norsk» høsten 2016 som FPK var en av initiativtakerne til. På dette grunnlag kan heller ikke bruk av det engelske begrepet «chaplain» på norsk tilrås.

2.4 Alternativ 3 Etablering av generisk terminologi

Det tredje alternativet som skal utredes er etablering av en generisk terminologi for tjenesten. Med generisk menes at den skal fungere som en samlet betegnelse på tjenesten og personellet uavhengig av tros- og livssynsmessig tilhørighet. Ved bruk av begrepet «generisk» menes videre at det er mulig å kombinere dette med det spesifikke. Dette kan for det første komme til uttrykk i stillingsbetegnelser som «feltprest», «feltimam», «feltlivssynshumanist» mv. For det andre er det også mulig å tenke seg at det kan komme til uttrykk i institusjonsnavnet hvor det generelle kan kombineres med det spesifikke, eksempelvis feltprest- og livssynskorps. Endelig innebærer det generiske også at terminologien ikke kun er begrenset til Forsvaret, men også kan anvendes for å betegne liknende tjenester i andre institusjoner.

Bakgrunnen for en slik terminologi finnes i kurset «Tros- og livssynsbetjening i sykehus» som ble arrangert av Det teologiske fakultet på oppdrag fra Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn og Oslo Universitetssykehus høsten 2011. Her ble «tros- og livssynsbetjening» brukt som et overordnet begrep og «tros- og livssynsbetjent» som generisk begrep på personellet. Terminologien videreføres i Ståsettutvalget 2013, men da med benevnelsen på personellet forenklet til «livssynsbetjent». Begrepene er avledet av det generiske begrepet «trossamfunn» som kom inn i lovverket i 1969 (Lov om trødomssamfunn og ymist anna) og «livssynssamfunn» som kom inn i

lovverket i 1981 (Lov om tilskudd til livssynssamfunn). Sammenstillingen «tros- og livssynssamfunn» kom inn i Grunnloven § 2 i 2012, formulert i prinsippet om at staten skal understøtte alle tros- og livssynssamfunn på like linje. Når terminologien anvendes om tjenesten eller personell er det først og fremst i sammenstillingen «tros- og livssyns-» eller kun «livssyns-». Sammenstillingen «trospersonell» eller «trosetjent» er ikke funnet i skriftlige kilder som er undersøkt.

Dersom det velges en generisk terminologi, må det først avklares hvorvidt en ønsker å bruke sammenstillingen «tro- og livssyns-» eller kun «livssyns-». Som en følge av at det i nåværende lovverk er to begreper «trossamfunn» og «livssynssamfunn» kan den første sammenstillingen fremstå som rimelig for å dekke både religiøse- og ikke-religiøse tradisjoner. På den annen side er ikke livssynsbegrepet ekskluderende for religiøse tradisjoner. En begrensning til kun «livssyns-» vil gjøre terminologien mye enklere enn å skulle basere seg på sammenstillingen «tros- og livssyns-». Dermed må det avklares benevnelsen på personellet. Den mest generiske formen vil være «(tros- og) livssynspersonell», men dette er ikke et singulært begrep. Den singulære formen «(tros- og) livssynsperson» er ikke påvist i noen skriftlige kilder, og fremstår i utgangspunktet som for diffus/generisk. Med utgangspunkt i begrepene «tros- og livssynsbetjening» og «tros- og livssynstjeneste», vil «tros- og livssynsetjent» være en mulig benevnelse. Mot en slik benevnelse kan det innvendes at den er for teknisk/generisk.

Som nevnt tidligere er det i rammen av en generisk modell også mulig å videreføre gjeldende personellbetegnelser som feltprest eller tilsvarende (eksempelvis feltimam og feltlivssynshumanist). Dette følger av modellens generiske karakter. Argumentet for dette er at dette, spesielt hva angår feltprest, er etablerte betegnelser som kommuniserer godt. Argumentet mot er at da oppnås ikke en enhetlig personellbetegnelse. Tilsvarende kan det også være mulig å videreføre elementer fra nåværende institusjonsnavn, men med en terminologisk tilføyelse som gjør at det bredere tros- og livssynsperspektivet inkluderes, eksempelvis «feltprest- og livssynskorpset».

Det fremste argumentet for alternativ 3 er at dette alternativet vil fungere som tros- og livssynsinkluderende. Dessuten er terminologien allerede introdusert i samfunnsdebatten, særlig knyttet til Ståsetutvalgets arbeid gjennom NOU 2013: 1 Det livssynsåpne samfunn. Kommunikativt vil det også kunne antas at terminologien vil kunne fungere godt i Forsvaret. Samtidig som terminologien er inkluderende, bidrar den også til å løfte frem det grunnleggende i feltpresttjenesten: tros- og livssynsbetjening. Endelig vil den generiske utforming gjøre at den både kan suppleres med spesifikke betegnelser som tydeliggjør hva slags tros- og livssynsmessig betjening det er tale om, samt tjene som et mønster også for tilrettelegging av tilsvarende tjenester i andre institusjoner.

Mot innføring av en slik terminologi kan anføres at terminologien både kan være for inkluderende og for spesifikk. Det å definere bredden av tro og livssyn i en begrepsmessig størrelse og betegne personell tilhørende et bestemt tros- eller livssynssamfunn som eksempelvis «livssynsetjent» kan gi inntrykk av en tros- og livssynsmessig enhet som ikke er tilstede og som heller ikke er statens oppgave å fremme, dette i lys av tros- og livssynsintegriteten. Dette berører også personellens profesjonsmessige identitet, idet det er et grunnleggende trekk ved den geistlige profesjon at den er trosspesifikk. Terminologien kan også være for spesifikk, idet «tro» og «livssyn» ikke nødvendigvis favner alle dimensjoner ved tros- og livssynsutøvelse. Endelig kan det anføres at sammenstillingen «tros- og livssyns-» er språklig komplisert.

Språkrådet fremholder at sammenstillingen «tros- og livssyns-» er det mest nøytrale og dekkende av kandidatene. De peker imidlertid på at sammensetningen er språklig komplisert og at den bør avlastes ved kortformen «livssyns-». Som personellbetegnelse har de innvendinger både mot

endelsen «-person» og «-betjent». Endelsen «-person» mener de blir nokså intetsigende og gir ikke noe informasjon om funksjonen denne personen skal utøve. Varianten «-betjent» fremholder de peker i retning av en underordnet, utøvende funksjon som neppe gir de rette konnotasjonene. Som et alternativ til disse endelsene foreslår de «veileder». Det pekes i denne sammenhengen på at begrepet brukes en gang i NOU 2013: 1 Det livssyns åpne samfunn i sammensetningen «livssynsveileder»: «...må fengselet legge til rette for at innsatte kan utøve sin religion, herunder ha tilgang til prest, imam eller annen religiøs leder eller livssynsveileder». Språkrådet peker på at begrepet i dette eksempelet kan tolkes i to retninger: enten med en allmenn betydning eller i retning av at en livssynsveileder skal forstås som en ikke-religiøs veileder. De anbefaler at FPK utreder «livssynsveileder» sammen med de andre forslagene.

Dette forslaget fortjener en nærmere vurdering. Språklig sett er «livssynsveileder» et godt begrep. Det er en nydannet sammensetning av to veletablerte begreper. Med referanse til tidligere drøfting av begrepet «livssyn» vil den umiddelbare tolkning av begrepet gå i retning av den andre tolkning Språkrådet anfører: en ikke-religiøs veileder. Som fellesbetegnelse vil da det mest dekkende være «tros- og livssynsveileder». Dette er en språklig sett mer komplisert sammensetning, som dessuten vil møte den samme prinsipielle problematikken som «tros- og livssynsbetjent», nemlig det å etablere et fellesbegrep for fagpersonell fra ulike tros- og livssynsmessige tradisjoner.

Derimot vil begrepet «livssynsveileder» kunne vurderes som et utgangspunkt for fremtidig personellbetegnelse for fagpersonell som er sertifisert i livssynssamfunn, gjerne spesifisert ved spesifiseringen «humanistisk» eller «humanetisk» Gjeldende personellbetegnelse for slikt personell er i dag «feltlivssynshumanist». Dette er et uheldig begrep av både språklige og saklige grunner. Språklig sett er begrepet langt og komplisert. Dette innebærer at i dagligtale brukes ofte kortformen «felthumanist». «Felthumanist» er språklig sett godt, men er saklig sett enda mer problematisk enn «feltlivssynshumanist». Humanisme er et bredt begrep som omfatter både religiøse og ikke-religiøse tradisjoner. Den ikke-religiøse tradisjonen betegnes ofte som «livssynshumanisme» og i den forstand vil «feltlivssynshumanist» være et mer presist begrep enn «felthumanist». Dette er imidlertid ikke den avgjørende innvending mot de nevnte begrepene. Begrepet «felt(livssyns)humanist» uttrykker et livssynsmessig ståsted og angir en kontekst, men sier ingen ting om funksjonen. Tilsvarende begreper vil være «feltkristen» og «feltmuslim». Slike begreper er ikke i bruk og ansees ikke som ønskelig som fremtidige benevnelse for henholdsvis «feltprest» og «feltimam». I lys av dette fremstår eksempelvis «humanetisk livssynsveileder» som en mer hensiktsmessig personellbetegnelse enn både «feltlivssynshumanist» og «felthumanist» for personell sertifisert i et livssynssamfunn.

2.5 Oppstilling av forslag

Alternativ 1 Videreføring av någjeldende terminologi

Tjenesten: feltpresttjenesten

Personellet: feltprest

Institusjonen: Feltprestkorpset (Militær forkortelse: FPK)

Alternativ 2 Tilpasning til internasjonal terminologi

2a:

Tjenesten: sjelesorgtjenesten

Personellet: militærsjelesørger eller feltsjelesørger

Institusjonen: Sjelesorgtjenesten i Forsvaret eller Sjelesorgkorpset i Forsvaret (Militær forkortelse: STF eller SKF)

2b:

Tjenesten: kapellantjenesten

Personellet: militærkapellan eller feltkapellan

Institusjonen: Militærkapellariet, Feltpapellariet, eventuelt Kapellankorpset i Forsvaret (Militær forkortelse: MKF, FKF eller KKF)

2c:

Tjenesten: chaplaincytjenesten

Personellet: chaplain

Institusjonen: Forsvarets chaplaincykorpset/chaplaincytjeneste (Militær forkortelse: FCK eller FCT)

Alternativ 3 Etablering av generisk terminologi

3a:

Tjenesten: tros- og livssynstjenesten

Personellet: tros- og livssynsperson eller tros- og livssynsbetjent

Institusjonen: Tros- og livssynstjenesten i Forsvaret/Forsvarets tros- og livssynstjeneste eller Tros- og livssynskorpset i Forsvaret/Forsvarets tros- og livssynskorps (Militær forkortelse: TLF, FTT, TLF eller FTK)

3b:

Tjenesten: livssynstjenesten

Personellet: livssynsperson eller livssynsbetjent

Institusjonen: Livssynstjenesten i Forsvaret/Forsvarets livssynstjeneste eller Livssynskorpset i Forsvaret/Forsvarets livssynskorps (Militær forkortelse: LTF, FLT, LKF, FLK)

3c:

Tjenesten: tros- og livssynstjenesten

Personellet: feltprest, feltimam, humanetisk livssynsveileder

Institusjonen: Forsvarets feltprest- og livssynskorps (Militær forkortelse FFK)

2.6 Vurdering av oppstilte forslag

Alternativ 1 Videreføring av någjeldende terminologi vil vanskelig kunne gis en tros- og livssynsinkluderende tolkning. Begrepene er i norsk språkbruk entydig knyttet til kristendommen. Denne vurdering støttes av Språkrådet. Heller ikke i den interne høringen i FPK er det noen som tar til orde for å gi någjeldende terminologi en tros- og livssynsinkluderende tolkning. Tvert om er det en allmenn erkjennelse av at institusjonsnavnet Feltprestkorpset ikke kan videreføres av denne grunn. Det er imidlertid et sterkt ønske om

å videreføre feltprestbegrepet, men da ikke som et generisk begrep for tjenesten i FPK eller for alt personell, men for kristne feltprester.

Alternativ 2 Tilpasning til internasjonal terminologi har to underalternativer: bruk av sjelesorg-begrepet og av kapellan-begrepet. Bruk av sjelesorg-begrepet anbefales av Språkrådet som det beste alternativet av de fremlagte forslag. Dette alternativet har imidlertid ikke støtte i den interne høringen i FPK. Tvert om fremholdes at dette begrepet oppfattes som for snevert til å betegne tjenesten som helhet. Dette må sees i sammenheng med at sjelesorg er en definert del av feltpresttjenestens oppgaver, på linje med andre sentrale oppgaver. Det vil derfor være en krevende øvelse å gjøre dette begrepet til et overgripende begrep for feltpresttjenesten. Et veletablert og veldefinert begrep som brukes aktivt i språklig praksis innenfor tjenesten vil være vanskelig å endre langs de linjer som vil være nødvendig for at dette skal fungere som et samlende begrep. Det kan i denne sammenhengen pekes på hva Språkrådet har anført i vurderingen av alternativ 1 om begrepet «prest» som har en innarbeidet betydning i norsk språkbruk. Noe av det samme vil være tilfelle med begrepet «sjelesorg» i Forsvaret og Feltprestkorpset.

Det andre underalternativ i alternativ 2 er bruk av kapellan-begrepet. Bruk av dette begrepet anbefales ikke av Språkrådet. Med ett unntak får alternativet heller ikke støtte i den interne høringen i FPK. I norsk sammenheng vurderes begrepet som tett knyttet til kristendommen generelt og Den norske kirke spesielt. Begrepet vil dermed i enda mindre grad enn begrepet «prest» fungere tros- og livssynsinkluderende.

Det tredje underalternativ i alternativ 2 er bruk av den engelskspråklige betegnelsen «chaplain». Betegnelsen vil være vanskelig å begrunne både ut fra overordnede språkpolitiske hensyn, så vel som manglende belegg fra språklig praksisfelt.

Alternativ 3 Etablering av generisk terminologi er delt i tre underalternativer, med flere valgalternativer innenfor de ulike underalternativene. Varianten 3a kjennetegnes av en stringent bruk av sammenstillingen «tros- og livssyns-». Denne sammenstilling er veletablert i norsk språkbruk, selv om den språklig sett kan fremstå som noe komplisert. Den foreligger både i Grunnloven § 16 om statens understøttelse av tros- og livssynssamfunn, i forsvarsloven § 6, så vel som i forslag til ny lov om tros- og livssynssamfunn. Ved å gjøre bruk av en slik sammenstilling legger man seg tett opp til etablert terminologi på feltet. Bruk av sammenstillingen «tros- og livssyns-» får generelt stor oppslutning i den interne høringen i FPK som betegnelse på institusjonen i form av tros- og livssynstjenesten/tros- og livssynskorpset. Det er imidlertid ikke støtte til å bruke sammenstillingen som personellbetegnelse. Det finnes ikke en personellbetegnelse i norsk språk som er dekkende for et bredt tros- og livssynssammensatt fagpersonell i FPK. Bruk av tros- og livssynsbetjent ansees ikke som hensiktsmessig. På dette grunnlag kan ikke varianten 3a som helhet anbefales. Det kan dog vurderes å gjøre bruk av det foreslåtte institusjonsnavnet innenfor denne varianten: «Forsvarets tros- og livssynskorps».

Varianten 3b med gjennomført bruk av «livssyns-» som element er språklig enklere enn varianten 3a. Rent språklig sett vil den dermed kunne være å foretrekke. Dersom dette elementet skal stå alene vil det imidlertid kunne fremstå som diffust. De samme innvendinger som ble anført mot vurderingen av varianten 3a kan brukes mot denne hva angår personellbetegnelse. På dette grunnlag kan ikke varianten 3b som helhet anbefales.

Varianten 3c kjennetegnes av en inkludering av tradisjonell begrepsbruk i en ny tros- og livssynsinkluderende ramme. På denne måten kan man si at man søker å ivareta godt innarbeidede begreper og betegnelser samtidig som man søker å åpne perspektivet utover. Det tradisjonelle kommer til uttrykk i å videreføre feltprestbegrepet både som del av personellbetegnelsene og som del av institusjonsnavnet. Det inkluderende kommer til uttrykk i at tjenesten kalles «tros- og livssynstjeneste», at nye personellbetegnelser brukes på linje med feltprestbetegnelsen, samt at institusjonsnavnet får et tillegg: «livssyns-». En slik vei mellom tradisjon og fornyelse kan ha mye for seg, men er samtidig krevende hva angår språklig stringens. Dette kommer i særlig grad til uttrykk i det foreslåtte institusjonsnavnet «Forsvarets feltprest- og livssynskorps». De språklige elementene «feltprest» og «livssyn» er helt forskjellige størrelser, hvor den første er en personellbetegnelse mens den siste kan fortolkes som overordnet og generell til hele livssynsfeltet, eventuelt mer avgrenset til å dreie seg om ikke-religiøse livssyn. I det siste tilfelle blir det et spørsmål hvordan personell som verken er kristne feltprester eller humanistiske livssynsveiledere skal bli inkludert i institusjonsnavnet. Når man skal

erstatte et tradisjonelt institusjonsnavn grunnet at det vurderes for lite inkluderende blir det av avgjørende betydning at det nye navnet fremstår som tilstrekkelig inkluderende og at det ikke av berørte grupper i realiteten kan oppfattes som ekskluderende. I lys av dette vil nok et forslag til institusjonsnavn under variant 3a både språklig og saklig være et bedre alternativ: Forsvarets tros- og livssynskorps.

3 Anbefaling

Det anbefales at *alternativ 3 Etablering av generisk terminologi* legges til grunn for fremtidig terminologi i Feltprestkorpsset. Innenfor dette alternativ søkes i størst mulig grad ivare tatt både det tros- og livssynsinkluderende perspektivet, innarbeidet terminologi, samt personellens profesjonsmessige og tros- og livssynsmessige tilhørighet og identitet. Av de analyserte variantene innenfor alternativ 3 peker variant 3c seg samlet sett ut som den beste, dog med unntak for institusjonsnavn hvor forslaget under variant 3a vurderes som bedre. Dette innebærer at det anbefales at tjenesten betegnes som *tros- og livssynstjeneste*, at personellet betegnes i samsvar med personellens tros- og livssynsmessige tilhørighet som *feltprester eller tilsvarende* (eksempelvis feltimam, humanetisk livssynsveileder) og at Feltprestkorpsset endrer navn til *Forsvarets tros- og livssynskorps*.